

Variació fònica al català de Barcelona: l'accent xava

Phonological variation in the Catalan spoken in Barcelona: the xava accent

Jordi BALLART MACABICH

Centre de Normalització Lingüística de l'Hospitalet

Data de recepció: 13 de juny de 2012

Data d'acceptació: 23 de gener de 2013

RESUM

L'article és un estudi de sociofonètica urbana que mostra un recull dels patrons de variació fònica de l'accent barceloní anomenat *xava*, analitzats a la meua tesi doctoral. Aquest accent es caracteritza especialment per l'obertura de la vocal neutra. Un altre tret fonètic associat amb aquesta varietat lingüística és l'ensordiment de les consonants sibilants /z/ i /ʒ/. L'estudi de les correlacions d'aquestes variables lingüístiques amb factors socials com ara el sexe, classe social i llengua primera ens permet caracteritzar una sèrie de tendències de variació sociolingüística en unes variables fonològiques que pràcticament no han estat estudiades abans d'una manera quantitativa. Els informants de l'estudi eren adolescents de Barcelona i l'àrea metropolitana.

PARAULES CLAU: variació lingüística, català xava, variable lingüística, variable social, prestigi, Barcelona.

ABSTRACT

This article is a study of urban sociophonetics that displays a number of phonological variation patterns in a Barcelona accent of Catalan known as *xava*, which formed part of the author's research for his doctoral dissertation. The distinctive features of this accent include the typical lower schwa vowel, as well as the devoicing of the sibilants /z/ and /ʒ/. The analysis of the correlations among these linguistic variables and social factors such as gender, class and L1 shows a number of patterns of sociolinguistic variation in phonological variables that have scarcely been researched before using quantitative methods. The informants of the study were adolescents from Barcelona and its metropolitan area.

KEY WORDS: language variation, *xava* Catalan, linguistic variable, social variable, prestige, Barcelona.

1. INTRODUCCIÓ

Aquest article mostra un resum dels patrons de variació fònica del català de Barcelona, investigats a la meua tesi doctoral (Ballart, 2004). L'objectiu d'aquest estudi és la caracterització i anàlisi sociolingüístics de variables fonològiques associades amb l'accent xava, descrivint la seva variació social en adolescents de Barcelona i la seva àrea metropolitana. Els informants que han participat en aquest estudi provenen dels districtes de Gràcia, Sarrià - Sant Gervasi, les Corts, l'Eixample, Nou Barris, Sant Martí, Sant Andreu i Sants-Montjuïc, i de les ciutats de l'Hospitalet de Llobregat i Cornellà. He partit d'una definició del *xava* com un accent del català barceloní caracteritzat per una sèrie de trets fonètics associats amb la influència del castellà.

La tesi va ser publicada l'any 2004 i la recollida de dades es va fer al llarg de l'any 2003. Un dels objectius d'aquest article és que serveixi com a base per a futures recerques amb dades actualitzades sobre l'accent barceloní. Considero important també donar a conèixer els resultats de l'estudi que presento aquí, ja que el paper dels factors socials i els patrons de variació lingüística en l'accent xava no s'havien investigat abans amb dades empíriques.

2. EL CATALÀ XAVA

Joan Vinyoles explica que *xava* procedeix del mot d'origen caló *xabó*, que vol dir 'noi' (Vinyoles, 1978: 175). Amb el temps, aquesta paraula va perdre els morfemes de gènere originals del romaní, substituïts per un únic sufix, *-a*, i va donar com a resultat la paraula *xava*.

López del Castillo explica que el terme *xava*, originalment utilitzat per referir-se a joves de classe obrera, va passar també a designar la parla dels *xaves*, amb tota una sèrie de connotacions negatives: «[...] parlar molt desmanegat del jovent de barriades populars barcelonines» (López del Castillo, 1976: 55). Aquest autor diferenciava diversos sociolectes barcelonins, segons la dimensió de classe social: el *bleda* a l'extrem de la classe alta i el *xava* a la classe obrera. Aquí hi havia també una diferenciació entre *xarnego*, el sociolecte dels castellanoparlants nadius, i el *xava* pròpiament dit, utilitzat pels catalanoparlants nadius.

No hi ha dades empíriques, però, que mostrin que, per exemple, el *bleda* es parlés en una classe social determinada, o que els trets lingüístics dels parlants de *xava* o *xarnego* diferissin segons la seva llengua primera. Els conceptes de López del Castillo i també el repertori lingüístic barceloní analitzat per Tusón (1985) resulten de molta utilitat a l'hora de mostrar representacions socials d'aquests sociolectes i visualitzar processos d'estigmatització del català xava (Ballart, 1996). A l'hora d'estudiar d'una manera empírica aquest sociolecte, però, vaig considerar més adequat emprar un mètode variacionista. En aquest marc, Pla (1995) va dur a terme un estudi de les característiques articulatòries de la vocal neutra segons el context estilístic. Aquest autor

opina que el terme *xava* va passar a aplicar-se a un conjunt de varietats lingüístiques que tenen com a tret distintiu l'obertura de /ə/, independentment de l'origen etnolingüístic o classe social del parlant.

3. LES VARIABLES LINGÜÍSTIQUES

Les ideologies lingüístiques del català xava, que ja havia analitzat en un article previ Ballart (2002), mostraven com aquest sociolecte s'associava amb trets lingüístics de la llengua castellana. Algunes d'aquestes ideologies, per exemple, representaven el xava com a català amb so castellà. Vaig decidir, per tant, estudiar l'accent¹ xava analitzant una sèrie de variables fonològiques que presenten variants que han estat relacionades amb la influència del castellà.

La variable vocàlica

La primera variable escollida va ser /ə/, tenint present l'estudi de Joan Pla i també una sèrie d'ideologies lingüístiques que m'havien fet veure com l'obertura de la vocal neutra és el tret lingüístic utilitzat normalment per imitar la parla estereotipada del xava.

A banda de la variant [a], atribuïda a la influència del castellà i que és el resultat de la pronunciació de la vocal neutra com la /a/ àtona castellana (Recasens, 1996: 107), també vaig estudiar la variant [ɐ], una realització intermèdia entre la posició oberta i mig oberta del quadre vocàlic (Laver, 1994: 312). Aquesta variant, un so entre la vocal neutra i la vocal /a/ castellana, va ser produïda amb força freqüència pels informants.

Una altra variant analitzada va ser la forma [e], de la qual no he trobat cap referència com a variant de /ə/ al català oriental. Així i tot, en vaig trobar alguns casos en les converses i entrevistes analitzades i, per tant, la vaig incorporar com una de les variants vocàliques. Aquesta forma apareixia en casos en què la variable vocàlica corresponia a la grafia *e*.

Les variables consonàntiques

Pel que fa a les variables consonàntiques, vaig seleccionar variables fonològiques sibilants. En primer lloc, vaig considerar les variants sorda i sonora de la fricativa alveolar /z/. L'ensordiment de la *s* sonora ha estat observat en parlants de llengua inicial castellana o en parlants de català com a llengua inicial molt influïts pel castellà (Mier, 1986: 79; Recasens, 1996: 277).²

1. Entenc *accent* com una varietat lingüística amb una sèrie de trets fonològics, fonètics i de pronunciació, però fora de l'àmbit morfològic, sintàctic o lèxic (Foulkes i Docherty, 1999: 5).

2. Aquestes observacions, però, no s'han documentat empíricament amb dades quantitatives.

La segona variable consonàntica estudiada va ser la fricativa palatal. Aquí vaig analitzar la variant sorda [ʃ], també atribuïda a la influència del castellà (Mier, 1986: 79 —vegeu la nota 2—). També vaig considerar una altra variant, l'aproximant palatal sonora [j], que va aparèixer en força ocasions en la pronunciació de paraules com ara *projecte* o *jove*.

4. METODOLOGIA

El paquet estadístic emprat va ser l'SPSS Version 11, mitjançant tests khi quadrat que permeten calcular els nivells de significació per cada categoria (factors lingüístics) i els valors de les diferències entre grups independents (les categories socials). Tots els tests van ser aplicats a un nivell de probabilitat de 0,05.

Els informants i les variables socials

La mostra d'informants escollits va ser determinada pels objectius de la meua recerca. L'objectiu principal era la descripció de patrons de variació lingüística de l'accent xava segons una sèrie de factors socials. Per tant, vaig optar per una mostra estratificada on tots els grups d'una mateixa variable social tinguessin el mateix nombre d'informants. Així, les correlacions entre variants fonètiques i factors socials podrien ser analitzades sense quedar distorsionades per cap categoria social (per exemple, seleccionar més nois que noies ens hauria proporcionat uns resultats esbiaixats a favor del grup de sexe masculí). Les variables socials representades en diferents grups es classifiquen en una graella estratificada de dotze cel·les (tres classes socials × dos sexes × dues L1) i seixanta informants, cinc per cada cel·la.

Els informants de l'estudi eren nois i noies adolescents, d'edats entre tretze i divuit anys, principalment d'instituts de secundària i batxillerat o cicles formatius. Vaig seleccionar la professió dels pares com a indicador principal de classe social, ja que aquest indicador també s'ha utilitzat en diverses enquestes oficials de població a l'hora de definir el perfil social dels enquestats. Vaig basar-me en l'anàlisi de l'enquesta oficial de població de 1996 (Farràs, Torres i Vila, 2000) i també en les observacions sobre l'estratificació social de l'*Enquesta de la Regió de Barcelona 2000* (Subirats, Sánchez i Domínguez, 2003). Per tal d'afinar més la divisió de classes socials que apareixia en aquests treballs, vaig fer una divisió dins el grup de classe mitjana, on hi havia una gran diversitat de categories laborals. Per tant, vaig considerar un nou grup, el de la classe alta, formada per directores i propietaris d'empreses, i elits econòmiques. Per tal de completar el quadre de perfils socials, també vaig tenir en compte dades sobre el tipus de centre educatiu i el barri de residència dels informants.

La variació estilística

Un dels factors que analitzo en aquest estudi és el context estilístic. Per observar la variació segons aquest factor vaig triar dos formats estilístics: els grups de conversa, que correspondrien a l'estil informal, i les entrevistes individuals, que correspondrien a l'estil formal.

Pel que fa a les entrevistes, vaig dissenyar un qüestionari amb l'objectiu de crear una situació de conversa formal i d'obtenir respostes a una sèrie de preguntes directes, evitant discursos narratius. A l'entrevista bàsicament els demanava informació sobre dades personals, estudis i hàbits de lectura. Així, mitjançant una estructura pregunta-resposta, podia controlar les intervencions dels informants. En canvi, als grups de conversa, l'objectiu era la creació d'una situació al més informal possible. La major part de gravacions van tenir lloc en un pis distribuït en dos espais diferents: la sala dels grups de conversa, on hi havia menjar per picar i begudes, i la sala d'entrevistes. A la sala dels grups, els participants es quedaven sols amb la gravadora engegada i no tenien cap tema de conversa delimitat. Vaig tenir cura d'incloure almenys un parlant nadiu de català en cada grup, ja que en grups formats exclusivament per parlants de castellà L1 la interacció en català hauria quedat en molts casos forçada i poc natural. Per la mateixa raó, vaig evitar formar grups que coincidissin exactament amb grups d'amics ja existents, en què a vegades l'ús del castellà era habitual i la interacció en català entre ells mateixos podria resultar estranya. En general, al cap de pocs minuts d'iniciar la gravació, els participants produïen converses espontànies en català en un ambient distès. Els comentaris d'alguns dels informants, un cop acabat el treball de camp, assenyalaven que en els grups de conversa parlaven «com els sortia», mentre que a les entrevistes es fixaven més en el llenguatge que utilitzaven. De fet, aquest contrast entre els dos estils era l'objectiu darrere la creació de dues situacions contextuals diferents.

5. ELS RESULTATS

La variable /ə/

Influència dels factors lingüístics

El primer pas, abans de procedir a l'anàlisi dels factors socials en les variables fonològiques estudiades, és l'anàlisi dels factors lingüístics i la seva possible influència en els patrons de variació observats. Aquest punt és important especialment a l'hora d'estudiar la forma [ə], molt sensible als efectes coarticulatoris (Recasens, 1996: 105). Per tant, vaig estudiar factors lingüístics susceptibles de tenir un determinat efecte en les variants vocàliques, com ara el context fonètic, el tipus de síl·laba, les pauses i les posicions intertòniques. La influència de l'ortografia també va ser tinguda en compte, ja que una de les meves hipòtesis era que les paraules escrites amb *e* afavoririen la va-

riant [e] en parlants de castellà com a llengua primera. Aquest factor va ser analitzat més en detall correlacionant-lo estadísticament amb els factors socials.

Els tests aplicats en l'anàlisi dels factors lingüístics van mostrar que el context consonàntic que semblava tenir un efecte més gran en la vocal neutra era quan aquesta precedia l'arxifonema /R/ en síl·laba travada.³ L'altre factor lingüístic que va indicar un efecte més gran en la variable vocàlica va ser la posició prepausal.

Vaig recalcular els valors de cada variant vocàlica en tres contextos: general, excloent les posicions prepausals i excloent el factor V/R/ en síl·laba travada. La diferència màxima entre els resultats generals i els obtinguts excloent algun factor va ser de 3,57 punts. Les diferències entre els valors obtinguts per cada categoria social —gènere, classe social i L1— i les mateixes categories excloent els factors lingüístics esmentats eren mínimes, i es mostraven exactament els mateixos nivells de significació en cada cas. Podríem concloure, seguint Labov (1994: 513), que els factors externs semblen anul·lar la influència de restriccions internes de la llengua.

Ortografia

La variant [ə] apareix amb més freqüència a les síl·labes escrites amb *e* que a les síl·labes escrites amb *a*, mentre que [a] mostra uns percentatges més alts a les síl·labes escrites amb *a*. La variant [e] es troba solament a les síl·labes escrites amb *e*, gairebé sense excepcions. Aquestes correlacions són significatives, mentre que la variant intermèdia [ɐ], amb una distribució semblant en els dos tipus de síl·laba, no mostra cap influència significativa del factor ortogràfic.

Pel que fa a les correlacions amb factors socials, cap de les variables socials (sexe, classe social i L1) ni estilístiques va mostrar una influència altament significativa de l'ortografia. A més, la distribució dels dos tipus de síl·laba a les converses i entrevistes analitzades és bastant regular. Tal com reflecteixen els patrons observats per L1 correlacionats amb l'ortografia, els parlants de castellà L1 produeixen un percentatge més alt de la variant [e] en síl·labes escrites amb *e* que els parlants de català com a llengua inicial. Caldria destacar, però, que en el grup castellà L1 solament trobem un 19,21 % de la variant [e] en aquestes síl·labes, mentre que la variant [a] és en aquest context la variant majoritària amb un 40,34 %. Podem dir, per tant, que els parlants de castellà L1, encara que en un grau més baix que els parlants de català L1, apliquen la regla fonològica de neutralització de les *a* i *e* àtones en català oriental estàndard, encara que el resultat fonètic d'aquesta neutralització tendeixi a ser més una *a* castellana que una vocal neutra.

3. Curiosament, i de manera contrària als efectes observats en algunes vocals en aquest context (Recasens, 1986: 139-146; Solà i Pujols, 1988: 151), aquest efecte no semblava afavorir el descens vocàlic, sinó el tancament.

Sexe

Els resultats obtinguts mostren que als dos grups de sexe [a] és la forma amb percentatges més alts i [e] la variant amb percentatges més baixos, una tendència que es repeteix en totes les categories dels altres factors socials. A les converses informals les noies assoleixen un percentatge de [a] lleugerament més alt que els nois mentre que la variant estàndard, o sigui, la vocal neutra, es troba pràcticament en la mateixa proporció en noies que en nois. Les diferències entre sexes, però, no són significatives ($p = 0,051$).

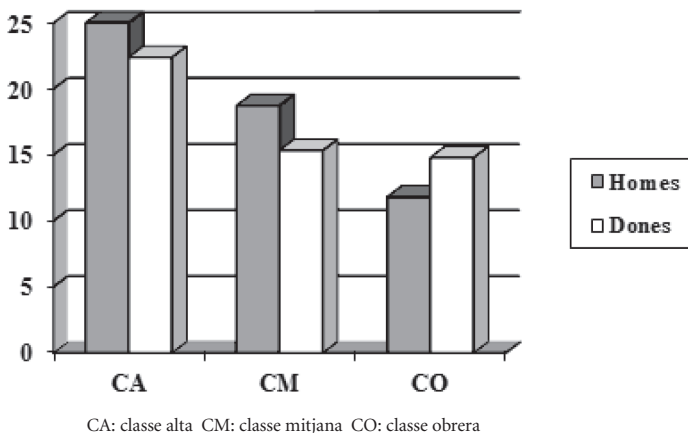
Pel que fa a les entrevistes formals, les noies continuen mostrant un percentatge més alt de la variant xava [a], mentre que els nois obtenen un percentatge més alt de la vocal neutra, encara que també produeixen més casos de l'altra variant no estàndard [e] que les noies. En aquest context estilístic sí que trobem patrons de variació significatius ($p < 0,001$).

Aquests resultats són sorprenents en alguns aspectes. En primer lloc, pel que fa a les converses informals, en la majoria d'estudis de variació lingüística arreu del món el sexe és un factor diferenciador important, amb nivells de probabilitat prou significatius.

En segon lloc, a les entrevistes formals, en què aquestes diferències són més marcadament, trobem que les noies utilitzen més la forma xava i els nois més la forma teòricament de prestigi, o sigui la variant estàndard. Aquest punt està en contradicció amb patrons de sexe i variació lingüística observats gairebé de manera universal (Labov, 2001: 266; Cheshire, 2002: 425). En canvi, aquestes dades són consistents amb la intuïció de Pla (1995: 157), que opina que les noies lideren el canvi lingüístic a favor de la variant [a].

La correlació entre sexe i classe social pot contribuir a aclarir alguns d'aquests aspectes. En el gràfic 1 veiem com la forma estàndard, és a dir, la vocal neutra, té uns

GRÀFIC 1
Freqüència de la variant [ə] correlacionada amb sexe i classe social. Percentatges

percentatges d'ús més alts en els homes de les classes alta i mitjana, mentre que a la classe obrera les dones utilitzen més aquesta variant que els homes. És, per tant, en el grup social de la classe obrera on trobem patrons més en sintonia amb models de variació lingüística i sexe universals. D'altra banda, però, també és precisament en el grup de la classe obrera on les diferències de sexe no són significatives ($p = 0,117$).

Pel que fa a la correlació entre els factors sexe i L1, les noies mostren un percentatge més alt de la forma [a], la principal variant xava, que els nois tant al grup de català L1 com al de castellà L1. Les diferències de sexe observades, però, no van mostrar valors significatius en cap dels dos grups de llengua primera.

Classe social

Els resultats mostren que segons descendim en l'escala social, el percentatge de vocals neutres disminueix i les variants xava [a] i [e] augmenten. Aquests patrons es donen en tots dos contextos estilístics.

TAULA 1
Percentatge de freqüències de variants fonètiques de /ə/ segons la classe social

<i>Grups de conversa</i>				
	[ə]	[ɐ]	[a]	[e]
CA	23,70	29,83	42	4,47
CM	17,04	27,93	47,05	7,98
CO	13,33	23,01	53,15	10,51
<i>Entrevistes formals</i>				
	[ə]	[ɐ]	[a]	[e]
CA	25,52	31,13	40	3,35
CM	20,96	26,12	44,93	7,99
CO	10,81	28,76	50,46	9,97

CA: classe alta; CM: classe mitjana; CO: classe obrera.

Aquesta correlació entre estatus social i variables lingüístiques està en consonància amb els patrons observats generalment a ciutats del món occidental (Labov, 1966; Trudgill, 1974). A més, els nivells de significació tant a les converses informals com a les entrevistes formals són alts ($p < 0,001$) i mostren que el factor de la classe social té una influència considerable en la variable fonològica estudiada.

També observem a la taula 1 que les variants [ə], [a] i [e] mantenen una estratificació social regular en els dos estils. L'excepció és la variant intermèdia [ɐ], que no té un estatus clar en termes de la dicotomia estàndard / no estàndard i que des del punt de vista de les percepcions socials no té la importància de les altres variants. Pel que fa a l'estratificació estilística, però, solament la variant xava [a] mostra un patró regular

mantingut a cada classe social, amb més presència en l'estil informal, com podíem preveure. La vocal neutra mostra percentatges més alts en l'estil formal en les classes alta i mitjana, però no en la classe obrera, on, sorprenentment, trobem més presència de la variant estàndard en l'estil informal que en el formal. Podríem dir, seguint la terminologia de Labov (2001: 80), que la variable vocàlica /ə/ constitueix una funció monotònica de classe social però no de context estilístic. En qualsevol cas, tal com veurem més endavant en parlar dels estils, la diferenciació estilística de /ə/ és força baixa en totes les classes socials.

L1

Tenint en compte que estem estudiant variants fonètiques atribuïdes a la influència del castellà, podíem predir que la llengua primera dels informants (català/castellà) tindria un paper importantíssim en les variables estudiades. La relació entre la variant típica del xava, la [a], i la influència del castellà sembla generalment acceptada pels lingüistes que han parlat del tema, encara que no s'havia investigat abans quantitativament.

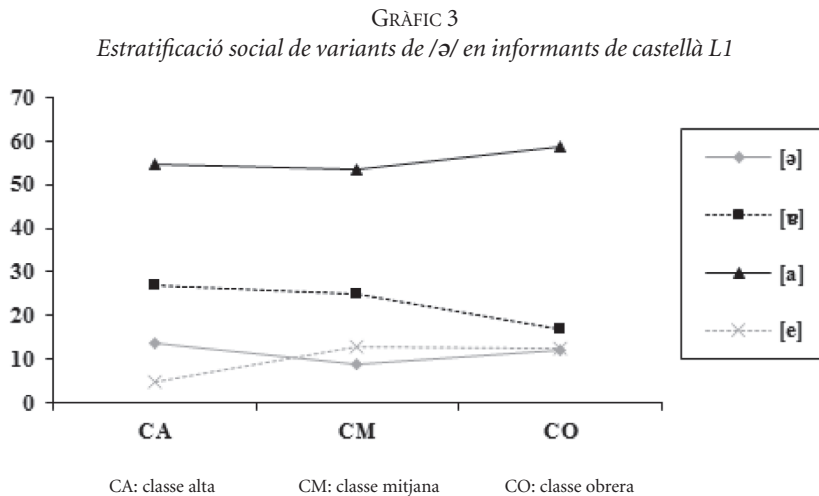
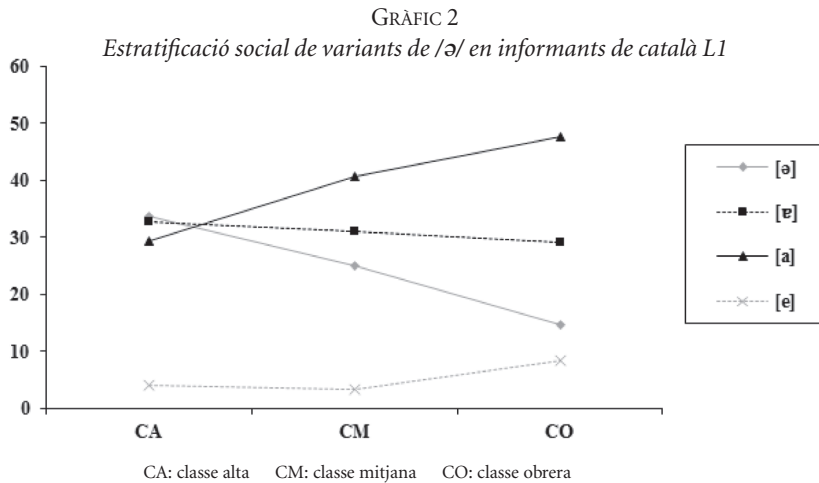
Els resultats de la taula 2 mostren, previsiblement, que les variants [ə] i [ɐ] tenen valors més alts en el grup de parlants de català L1, mentre que les variants xava [a] i [e] tenen un percentatge més alt en els informants que tenen el castellà com a primera llengua. Aquest factor mostra un nivell de significació alt ($p < 0,001$) i els valors dels tests khi quadrat ($\chi^2 = 185,31$ als grups de conversa i $\chi^2 = 272,34$ a les entrevistes) són molt més alts que els obtinguts en el factor de grup socioeconòmic. Sembla, per tant, que la influència de la llengua primera és molt més forta que la de la classe social, si bé tots dos factors són estadísticament significatius.

TAULA 2
Percentatge de freqüències de variants fonètiques de /ə/ segons llengua primera

<i>Grups de conversa</i>				
	[ə]	[ɐ]	[a]	[e]
Català L1	24,49	30,99	39,24	5,28
Castellà L1	11,49	22,82	55,64	10,05
<i>Entrevistes formals</i>				
	[ə]	[ɐ]	[a]	[e]
Català L1	28,29	31,27	35,86	4,58
Castellà L1	9,78	26,03	54,53	9,66

La correlació entre llengua primera i classe social a les converses ens mostra uns patrons diferents en els dos grups L1. Els parlants amb el català com a llengua primera mostren una estratificació social en totes les variants excepte [e], una variant que, en qualsevol cas, presenta uns valors molt similars a la classe alta i mitja-

na (vegeu el gràfic 2). En canvi, en el grup d'informants amb el castellà com a llengua primera, solament la variant [ɐ] mostra una estratificació de classe (vegeu el gràfic 3). En aquest grup, la classe obrera té un percentatge més alt de la variant xava [a] que altres classes, però també un percentatge més alt de la variant estàndard, la vocal neutra, que la classe mitjana. Veiem també com les diferències entre classes socials en l'ús de les diverses variants és menor al grup de parlants de castellà L1.

Una possible interpretació d'aquestes dades és que els parlants de castellà L1 no siguin tan coneixedors de les connotacions de prestigi de la vocal neutra com els parlants de català L1. En qualsevol cas, sembla que el factor classe social té un paper més important entre els informants que tenen el català com a llengua primera que entre els parlants de castellà L1.

Estil

Hem vist com la variable vocàlica mostra una estratificació social. Pel que fa al context estilístic, però, no hi ha diferències significatives entre els dos estils ($p = 0,122$). En termes labovians, per tant, podem dir que la variable /ə/ és un *indicador*, però no un *marcador* sociolingüístic (Labov, 1972: 237). Aquests resultats són coherents amb les troballes de Pla (1995), que tampoc va trobar diferències estilístiques significatives en la variable /ə/.

L'anàlisi correlativa entre classe social i context estilístic tampoc va mostrar diferències significatives entre els dos estils a la classe alta i la classe mitjana. La variació estilística a la classe obrera va ser significativa ($p = 0,008$) sobretot gràcies a les diferències trobades en la variant intermèdia [ɐ], ja que les diferències entre les altres variants en els dos estils no superaven els 3 punts.

Les diferències estilístiques tampoc van mostrar nivells significatius en la correlació context estilístic i llengua primera. En canvi, sí que vam trobar unes diferències significatives entre estils als dos grups de sexe, sobretot en els nois ($p = 0,001$). Segons els resultats del test, els nois semblen més conscients, o més coneixedors, del prestigi de [ə], ja que mostren percentatges més alts d'aquesta variant en l'estil formal i també mostren més variació estilística tant per [ə] com per [a] que les noies.

La variable /z/

Sexe

A diferència de la variable vocàlica, aquí ens trobem que les noies produeixen un percentatge més alt que els nois de la variant estàndard [z] en els dos contextos estilístics. Aquesta tendència, a més, és força significativa ($p < 0,001$).

TAULA 3
Percentatge de freqüències de variants fonètiques de /z/ segons el sexe

Grups de conversa		
	[z]	[s]
Homes	56,87	43,13
Dones	71,46	28,54
Entrevistes formals		
	[z]	[s]
Homes	56,72	43,28
Dones	69,20	30,80

Pel que fa a la interacció entre sexe i classe social a les converses, la correlació és molt significativa a totes les classes socials, especialment al grup de classe obrera. En tots els grups socioeconòmics les noies tenen un percentatge més alt de la variant estàndard [z], unes dades que són consistents amb patrons de variació lingüística observats a la majoria d'estudis arreu del món.

La correlació entre sexe i L1 també és molt significativa ($p < 0,001$). En aquest cas, i a diferència de la variable vocàlica, a tots dos grups de L1 les noies mostren uns valors més alts de la forma estàndard [z]. En qualsevol cas, els percentatges de [z] obtinguts per nois amb català L1 són més alts que els de les noies amb castellà L1, un fet que indica que la llengua primera és un factor de variació més potent que el factor sexe.

Classe social

La variable /z/ mostra una estratificació social clara i significativa, encara que en aquest cas les diferències més clares es troben entre la classe mitjana i la classe obrera.

TAULA 4
Percentatge de freqüències de variants fonètiques de /z/ segons la classe social

<i>Grups de conversa</i>		
	[z]	[s]
CA	71,58	28,42
CM	69,47	30,53
CO	50,85	49,15
<i>Entrevistes formals</i>		
	[z]	[s]
CA	73,55	26,65
CM	70,50	29,50
CO	45,34	54,66

CA: classe alta; CM: classe mitjana; CO: classe obrera.

Les dades també mostren com aquesta variable lingüística presenta una estratificació social als dos contextos estilístics. Els patrons d'estil, però, no es mantenen en tots els grups socials. Així, trobem que a la classe obrera hi ha, sorprenentment, un percentatge més alt de la variant estàndard a les converses que a l'entrevista formal. En qualsevol cas, les diferències estilístiques de /z/ són molt baixes a totes les classes socials.

L1

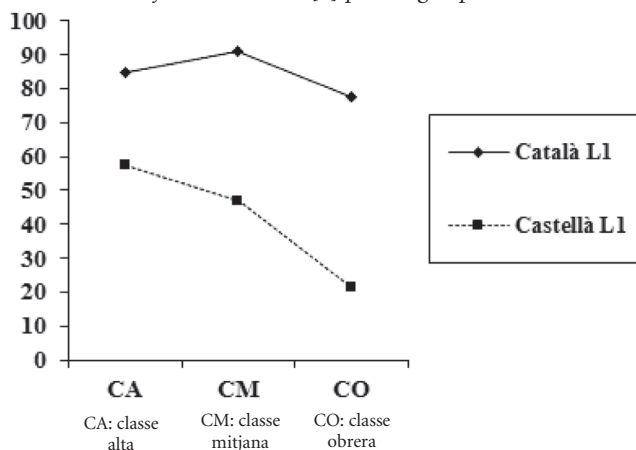
Ja hem vist com l'ensordiment de la *s* sonora, igual que els altres trets del català xava, han estat atribuïts a la influència del castellà (Mier, 1986: 97; Recasens, 1996: 277). Els resultats obtinguts en la correlació entre /z/ i L1 confirmen aquesta tendència amb un nivell de significació molt alt als dos grups estilístics.

TAULA 5
Percentatge de freqüències de variants fonètiques de /z/ segons llengua primera

Grups de conversa		
	[z]	[s]
Català L1	84,52	15,48
Castellà L1	42,36	57,64
Entrevistes formals		
	[z]	[s]
Català L1	84,52	15,48
Castellà L1	40,43	59,57

La correlació entre classe social i llengua primera a /z/ ens dóna un increment de la variant estàndard a mesura que augmenta l'estatus social en el grup d'informants que tenen el castellà com a primera llengua. Entre els parlants de català L1, però, el grup que mostra un percentatge més alt de la forma estàndard és la classe mitjana (vegeu el gràfic 4). Aquesta interacció és significativa als dos grups de llengua primera, però els valors dels tests khi quadrat són molt més alts en el grup de castellà L1, on les diferències entre classes socials són més grans.

GRÀFIC 4
Estratificació social de [z] per llengua primera

Estil

Els valors obtinguts mostren uns percentatges molt semblants en els dos estils i l'anàlisi estadística ens confirma que la variació estilística no és gens significativa ($p = 0,506$). De fet, cap de les correlacions entre context estilístic i variables socials va donar valors estadístics significatius.

La variable /ʒ/

Sexe

En general, la forma sorda de la fricativa palatal apareix molt poc a les converses i entrevistes enregistrades. En aquesta variable fonològica, la forma xava que apareix amb més freqüència en totes les variables socials és la variant aproximant [j]. Pel que fa a la variable social del sexe, /ʒ/ segueix els patrons observats en la variable /z/ i tenim, per tant, que les noies produeixen un percentatge més alt de la forma estàndard que els nois. Aquestes diferències són estadísticament significatives en els dos contextos estilístics, especialment en els grups de conversa.

La correlació entre sexe i classe social ens mostra que aquests patrons de variació segons el sexe es reproduïen a cada grup socioeconòmic. Aquest també és el cas en els dos grups L1 quan correlacionem sexe i llengua primera. En aquest cas, però, mentre que la correlació és significativa en el grup de castellà L1 ($p < 0,001$), no ho és en el grup de català L1 ($p = 0,105$).

Classe social

Tal com hem observat en les altres variables fonològiques, /ʒ/ mostra una estratificació social significativa, i el percentatge de la variant estàndard va augmentant a mesura que ascendim en l'escala d'estatus de classe.

TAULA 6

Percentatge de freqüències de variants fonètiques de /ʒ/ segons la classe social

<i>Grups de conversa</i>			
	[ʒ]	[ʃ]	[j]
CA	77,42	7,26	15,32
CM	77,34	3,13	19,53
CO	53,49	5,43	41,08

TAULA 6 (Continuació)
 Percentatge de freqüències de variants fonètiques de /ʒ/ segons la classe social

<i>Entrevistes formals</i>			
	[ʒ]	[ʃ]	[j]
CA	77,10	8,40	14,50
CM	66,67	9,09	24,24
CO	47,33	7,63	45,04

CA: classe alta; CM: classe mitjana; CO: classe obrera.

Cal destacar, però, que aquestes diferències en el context estilístic informal es troben especialment entre la classe mitjana i la classe obrera, ja que els percentatges de la classe alta i la classe mitjana són molt semblants. Aquest és un patró de variació lingüística que ja havíem observat en la variable /z/. Observem també que la forma estàndard mostra una estratificació estilística en què, sorprenentment, trobem percentatges més alts en l'estil dels grups de conversa. En qualsevol cas, les diferències estilístiques en el grup de classe alta són estadísticament negligibles.

L1

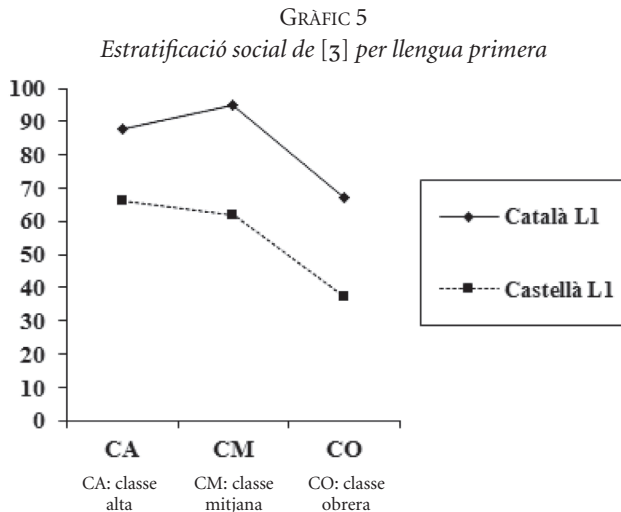
El factor llengua primera mostra grans diferències entre els dos grups. El percentatge de la variant estàndard és molt més alt en el grup català L1, tot i que en el grup castellà L1 també és la forma que predomina. Els valors dels tests mostren que el factor L1, tal com observàvem en les altres variables fonològiques, és el factor de variació lingüística amb més influència.

TAULA 7
 Percentatge de freqüències de variants fonètiques de /ʒ/ segons llengua primera

<i>Grups de conversa</i>			
	[ʒ]	[ʃ]	[j]
Català L1	82,56	4,62	12,82
Castellà L1	55,38	5,91	38,71
<i>Entrevistes formals</i>			
	[ʒ]	[ʃ]	[j]
Català L1	77,39	8,04	14,57
Castellà L1	49,74	8,72	41,54

La correlació entre els factors de classe social i llengua primera també mostra el mateix patró observat a la variable /z/. És a dir, hi ha una estratificació social en la variant estàndard en el grup de castellà L1 però no en el grup de català L1, en què a

la classe mitjana hi trobem el percentatge més alt de la forma estàndard [ʒ] i els percentatges més baixos de les variants xava (vegeu el gràfic 5).

Estil

En la variable /ʒ/, reproduint els patrons estilístics observats en les altres variables fonològiques, tampoc hi trobem una variació lingüística significativa. Les correlacions amb altres variables socials mostren més variació estilística al grup de classe mitjana i en les noies, mentre que els nivells de variació són molt similars en els dos grups L1. En qualsevol cas, cap d'aquestes correlacions va mostrar nivells de probabilitat significatius.

6. REAVALUANT EL CONCEPTE DE PRESTIGI

Els resultats mostrats a l'apartat anterior ens han permès observar una sèrie de discrepàncies entre els patrons sociolingüístics de la variable /ə/, d'una banda, i les variables consonàntiques, de l'altra. Aquestes discrepàncies les trobem sobretot en el factor social del sexe. En aquest sentit, en altres estudis també s'han observat casos en què la variació lingüística per grup de sexe mostra tendències diferents segons la variable lingüística (Cheshire, 1998; Eckert, 2000).

Una de les tendències observades és el percentatge més alt de la típica variant xava [a] en les noies, sobretot en estil d'entrevista formal. D'altra banda, les correlacions entre sexe i classe social mostraven uns valors més alts de [ə] en els nois a les classes alta i mitjana, grups en què les noies realitzaven més casos de [a] que els nois. Sembla, per tant, que a diferència de les formes no estàndard de les variables consonàntiques,

la forma [a] ha adquirit un cert prestigi social. Pla (1995: 148) ja formulava la hipòtesi que entre els joves l'obertura de [ə] a Barcelona tenia una sèrie de connotacions urbanes que la feien preferible a la vocal neutra, vista com a massa genuïna o rural. No és un cas gaire diferent, per exemple, de la glotalització a l'anglès de Cardiff, un tret lingüístic no estàndard associat amb la modernitat d'una ciutat com Londres i que sembla haver-se estès com un senyal de prestigi liderat per dones de classe mitjana (Mees i Collins, 1999: 200-201).

Aquestes consideracions ens porten a qüestionar el concepte de *prestigi* associat a les formes lingüístiques estàndard, ja que, tal com ens recorda Milroy (1992: 129), es tracta d'un concepte que té més a veure amb els valors socials que li atribueixen els parlants que no pas amb les normes codificades d'una llengua. En un altre treball, Milroy, Milroy i Hartley van més lluny i afirmen que els conceptes de *prestigi* i *estigma* s'haurien d'articular en funció del sexe, i no de la classe social, ja que són les dones les que creen el prestigi atribuït a un tret lingüístic determinat (Milroy, Milroy i Hartley, 1994: 26). Caldria investigar els processos de canvi lingüístic de la vocal neutra en el català de Barcelona i veure fins a quin punt aquests processos poden ser explicats per models de prestigi associats amb el sexe dels parlants. En qualsevol cas, convé qüestionar-nos el lligam entre formes lingüístiques estàndard i prestigi social.

7. CONCLUSIONS

En primer lloc, i abans d'entrar de ple en les conclusions sobre les dades analitzades, caldria recordar que les anàlisis estadístiques en estudis de variació lingüística ens mostren unes probabilitats d'una sèrie de patrons sociolingüístics, però no constitueixen en cap cas una prova de connexions causals entre diversos factors (Hudson, 1980: 147).

El factor social que ha mostrat una influència més forta en les variables fonològiques és el de la llengua primera dels informants. Les formes estàndard [ə], [z] i [ʒ] es troben amb valors molt més alts en el grup d'informants amb català L1. Aquestes formes també augmenten els seus percentatges a mesura que ascendim en l'escala de classe social. És interessant destacar que en el grup de castellà L1 els percentatges de les variants estàndard de les sibilants augmenten amb l'estatus social, però en canvi aquest no és el cas en la variable vocàlica.

Les variants estàndard de totes les variables fonològiques mostren una estratificació de classe en els dos contextos d'estil, un fet que podria indicar una certa estabilitat d'aquestes variables. En qualsevol cas, les diferències entre classes socials en la variable vocàlica són molt més regulars que en les variables consonàntiques, en què els percentatges de la classe alta i mitjana són molt similars, i, en canvi, trobem un gran desnivell entre la classe mitjana i la classe obrera.

La variació estilística no és significativa en cap de les variables fonològiques estudiades. Tan sols trobem un nivell de probabilitat significatiu quan correlacionem estil i sexe a la variable vocàlica, on trobem que els nois realitzen un percentatge més alt de

[ə] en l'estil formal. Podem dir, per tant, que tant les variables vocàliques com les consonàntiques no mostren una estratificació estilística i, per tant, actuen com a indicadors, i no com a marcadors sociolingüístics.

Els patrons de variació de la variable vocàlica i les variables consonàntiques divergeixen sobretot quan correlacionem aquestes variables amb el factor sexe. Aquí trobem indicacions que mostren que la variant xava [a] va adquirint prestigi social. Caldria, però, estudiar les tendències de canvi lingüístic en aquesta variable per confirmar aquest punt.

BIBLIOGRAFIA DE REFERÈNCIA

- BALLART, Jordi (1996). «An urban accent in a bilingual setting. The case of Xava Catalan». Tesi de màster en lingüística aplicada. Universitat de Salford.
- (2002). «Saying Catalan words in Spanish: social representations of Xava Catalan». *Hispanic Research Journal*, vol. 3, núm. 3, p. 191-208.
- (2004). «Phonological variation in Barcelona Catalan: the Xava accent». Tesi doctoral. Queen Mary College, Universitat de Londres.
- CHESHIRE, Jenny (1998). «Linguistic variation and social function». A: COATES, Jennifer (ed.). *Language and gender: A reader*. Oxford: Blackwell, p. 29-41.
- (2002). «Sex and gender in variationist research». A: CHAMBERS, Jack K.; TRUDGILL, Peter; SCHILLING-ESTES, Natalie (ed.). *The handbook of language variation and change*. Oxford: Blackwell, p. 423-443.
- ECKERT, Penelope (2000). *Linguistic variation as social practice: The linguistic construction of identity in Belten High*. Oxford: Blackwell.
- FARRÀS I FARRÀS, Jaume; TORRES I PLA, Joaquim; VILA I MORENO, F. Xavier (2000). *El coneixement del català. 1996: Mapa sociolingüístic de Catalunya: Anàlisi sociolingüística de l'enquesta oficial de població de 1996*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament de Cultura.
- FOULKES, Paul; DOCHERTY, Gerard (ed.) (1999). *Urban voices: Accent studies in the British Isles*. Londres: Arnold.
- HUDSON, Richard A. (1980). *Sociolinguistics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- LABOV, William (1966). *The social stratification of English in New York City*. Washington: Center for Applied Linguistics.
- (1972). *Sociolinguistic patterns*. Filadèlfia: Pennsylvania University Press.
- (1994). *Principles of linguistic change*. Vol. I: *Internal factors*. Oxford: Blackwell.
- (2001). *Principles of linguistic change*. Vol. II: *Social factors*. Oxford: Blackwell.
- LAVER, John (1994). *Principles of phonetics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- LÓPEZ DEL CASTILLO, Lluís (1976). *Llengua standard i nivells de llenguatge*. Barcelona: Laia.
- MEES, Inger M.; COLLINS, Beverley (1999). «Cardiff: a real-time study of glottalisation». A: FOULKES, Paul; DOCHERTY, Gerard (ed.). *Urban voices: Accent studies in the British Isles*. Londres: Arnold, p. 185-202.
- MIER, Jeanne Zang (1986). «Estudi sociolingüístic de certs aspectes de la llengua catalana». *Treballs de Sociolingüística Catalana*, núm. 6, p. 33-112.
- MILROY, James (1992). *Linguistic variation and change*. Oxford: Blackwell.

- MILROY, James; MILROY, Lesley; HARTLEY, Sue (1994). «Local and supra-local change in British English: the case of glottalisation». *English World-Wide*, núm. 15, p. 1-33.
- PLA, Joan (1995). «L'obertura de la [ə] a Barcelona: el xava i altres varietats». A: TURELL, M. Teresa (ed.). *La sociolingüística de la variació*. Barcelona: PPU, p. 139-162.
- RECASENS, Daniel (1986). *Estudis de fonètica experimental del català oriental central*. [Barcelona]: Abadia de Montserrat.
- (1996). *Fonètica descriptiva del català*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.
- SOLÀ I PUJOLS, Jaume (1988). «Efectes co-articularis de les consonants palatals sobre la vocal neutra del català». *Estudios de Fonética Experimental*, núm. III, p. 135-156.
- SUBIRATS, Marina; SÁNCHEZ, Cristina; DOMÍNGUEZ, Màrius (2003). «Classes socials i estratificació». A: *Enquesta de la Regió de Barcelona 2000*. Barcelona: Institut d'Estudis Regionals i Metropolitans de Barcelona, p. 219-241.
- TRUDGILL, Peter (1974). *The social differentiation of English in Norwich*. Cambridge: Cambridge University Press.
- TUSÓN, Amparo (1985). «El repertori lingüístic de la ciutat de Barcelona». A: *La formazione dell'insegnante di lingue in ambiente di lingue in contatto*. [Roma]: Il Bagatto. (Ricerca; 5), p. 63-85.
- VINYOLES, Joan J. (1978). *Vocabulari de l'argot de la delinqüència*. Barcelona: Millà.